

Spletni vir 4: Učna pot Gimnazije Nova Gorica na Cerju. <https://sites.google.com/view/ucnapotcerje> (dostop: 20. 11. 2025).

Spletni vir 5: Analiza stanja Občina Miren Kostanjevica, 2010, str. 6. <https://www.miren-kostanjevica.si/wp-content/uploads/2018/12/MIREN-KOSTANJEVICA-PRILOGA-NARAVA.pdf> (dostop: 20. 11. 2025).

Spletni vir 6: Carso 2022–2024, cos'è cambiato dopo i grandi incendi. I risultati delle ricerche ecologico-gestionali degli Atenei di Udine e di

Trieste. 1. marec 2024. <https://qui.uniud.it/ricerca-e-innovazione/carso-20222024-cose-cambiato-dopo-i-grandi-incendi/> (dostop: 20. 11. 2025).

Spletni vir 7: Muzej na prostem Kolovrat. <https://www.thewalkofpeace.com/sl/locations/kolovrat/> (dostop: 12. 11. 2025).

Spletni vir 8: GisKD pregledovalnik. <https://geohub.gov.si/ghapp/giskd/?&locale=sl&find=15446>. (dostop: 22. 11. 2025).

Luca Ciut ob izvajanju avtorskega koncerta *Allow yourself* v ruševinah cerkvice sv. Valentina v sklopu projekta BeWoP. Sabotin, 26. 8. 2025 (foto: Pierluigi Bumbaca, hrani: EZTS GO).

Vpetost ZRC SAZU v metaprojekt Pot miru/Walk of Peace

KATARINA KOGOJ | Zgodovinski inštitut Milka Kosa

✉ katarina.kogoj@zrc-sazu.si

Izveček: Prispevek obravnava vpetost ZRC SAZU v metaprojekt Poti miru/Walk of Peace s poudarkom na sodelovanju v projektih BeWoP in GOV4PeaCE v letu 2025. Na podlagi predstavitve konkretnih projektnih aktivnosti predstavi vlogo raziskovalne institucije pri prenosu zgodovinskih raziskav v aplikativne, kulturno-turistične in upravljalvske prakse dediščine prve svetovne vojne. Prispevek se dotakne tudi čezmejnega in mednarodnega sodelovanja ter prizadevanj za vključitev Poti miru med Kulturne poti Sveta Evrope.

Ključne besede: Pot miru/Walk of Peace, BeWoP, GOV4PeaCE, dediščina prve svetovne vojne, čezmejno sodelovanje, upravljanje dediščine, aplikativni projekti

L'integrazione dello ZRC SAZU nel metaprogetto Pot miru/Walk of Peace

Rassunto: Il contributo analizza il coinvolgimento dello ZRC SAZU nel metaprogetto Pot miru/Walk of Peace, con particolare attenzione alla partecipazione ai progetti BeWoP e GOV4PeaCE nel 2025. Attraverso la presentazione di specifiche attività progettuali, il contributo esamina il ruolo dell'istituzione di ricerca nel trasferimento delle ricerche storiche verso pratiche applicative, culturali-turistiche e di gestione del patrimonio della Prima guerra mondiale. Viene inoltre posta attenzione alla cooperazione transfrontaliera e internazionale, nonché agli sforzi volti all'inclusione della Walk of Peace tra gli Itinerari culturali del Consiglio d'Europa.

Parole chiave: Pot miru/Walk of Peace, BeWoP, GOV4PeaCE, patrimonio della Prima guerra mondiale, cooperazione transfrontaliera, gestione del patrimonio, progetti applicativi

V Posočju se je ideja o Poti miru začela razvijati pred petindvajsetimi leti in se v tem času razvila v uspešno čezmejno, slovensko-italijansko zgodbo, ki se je v zadnjem desetletju postopno širila tudi v evropski prostor. Pomemben mejnik pri njenem mednarodnem umeščanju je predstavljalo sprejetje Poti miru od Alp do Jadrana – dediščina prve svetovne vojne na Unescov poskusni seznam leta 2016. Po vpisu na Unescov poskusni seznam v zadnjih letih potekajo procesi za podporo kandidature Poti miru na Kultur-

ne poti Sveta Evrope, ki hkrati predstavljajo podlago za pripravo končnega dosjeja za Unesco. Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU (dalje ZRC SAZU) je v metaprojekt Poti miru vstopil kot osrednja raziskovalna institucija. Prispevek strne dosedanje projekte na temo Pot miru, preko katerih se zrcali tudi potek razvoja same ideje Poti miru/Walk of Peace. V zadnjem delu predstavi delo ZRC SAZU v sklopu tekočih projektov na to temo.

Začetki

Desetletje po ustanovitvi Kobariškega muzeja je bila 1. decembra 2000 ustanovljena Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju« (dalje Fundacija). Nastala je kot odgovor na potrebo po ohranjanju številčne nepremične dediščine prve svetovne vojne, saj je pod okrilje Kobariškega muzeja spadala premična dediščina, v krajini pa so se ohranile gosto posejane ostaline soške fronte.

Ob ustanovitvi Fundacije¹ je Vlada Republike Slovenije sprejela desetletni program ovrednotenja zgodovinske in kulturne dediščine prve svetovne vojne v Posočju. Fundacija je vstopila na parket kot povezovalni člen med občinami, društvi, posamezniki in drugimi organizacijami, ki so do tedaj ohranjali dediščino prve svetovne vojne in urejali posamezne zgodovinske poti na območju Posočja ter kasneje na Goriškem in Krasu. V prvem desetletju delovanja je Fundacija v sodelovanju z različnimi društvi in organizacijami ter s programskimi sredstvi iz več virov v Zgornjem Posočju obnovila približno trideset spomenikov in šest muzejev na prostem ter jih povezala v skupno sto kilometrov poti, ki vodijo ob vojaških pokopališčih, strelskih jarkih in kavernah, cerkvicah in kapelicah ter drugih spomenikih prve svetovne vojne. Poti so poimenovali Pot miru² v Po-

sočju (Testen 2015; Testen in Koren 2017b; Koren 2017).

V tem programskem obdobju je Fundacija v sodelovanju s Tolminskim muzejem in Lovrom Galičem raziskala ter popisala 21.000 padlih italijanskih in avstro-ogrskih vojakov v Zgornjem Posočju, projekt pa je bil financiran iz evropskih sredstev programa PHARE 2005. Med letoma 2005 in 2008 je potekal projekt Sabotin Park miru, financiran iz programa Interreg IIIA Italija-Slovenija, pri katerem Fundacija sicer ni sodelovala. Na Finančnem mehanizmu EGP in Norveškem finančnem mehanizmu je Fundacija uspešno kandidirala s projektom Pot po dediščini soške fronte, ki ga je vodila med letoma 2008 in 2009; v njegovem okviru je izdala večjezične vodnike, opolnomočila ciljne skupine in organizirala ogledne primerov dobre prakse v tujini. Med letoma 2005 in 2010 je sodelovala tudi pri usposabljanju približno trideset turističnih vodnikov po Poti miru (Neobjavljen vir 1, Ustni vir 1).

Obdobje stoletnic

Leta 2011 je Vlada Republike Slovenije sprejela nov petletni program ovrednotenja dediščine prve svetovne vojne. Približevala se je stoletnica začetka prve svetovne vojne in v duhu priprav se je Fundacija uspešno prijavila na evropske projekte.

Med letoma 2011 in 2012 je bila Fundacija vodilni partner na projektu Zgodovina povezuje/La storia unisce/History – the Unifying Agent, ki je bil financiran iz Švicarskega prispevka. V njegovem okviru so financirali promocijski film, glasbeni CD, okroglo mizo in obiske primerov dobre prakse. Za izvedbo aktivnosti regionalnih destinacijskih organizacij so pridobili sredstva Ministrstva za gospodarstvo za projekt Pot miru na Smarag-

poti, vezane na dediščino iz prve svetovne vojne, se je v različicah razširila čez širše območje, ki je bilo del bojev v prvi svetovni vojni med Avstro-Ogrsko in Italijo.

¹ Pobudniki za ustanovitev Ustanove »Fundacije Poti miru v Posočju« so bili Zdravko Likar, načelnik Uprave enote Tolmin in pobudnik Kobariškega muzeja, Željko Cimprič, soustanovitelj Kobariškega muzeja in kustos, univ. prof. dr. Anton Jeglič, takratni državni sekretar na Ministrstvu za znanost, in prof. dr. Robert Blinc, akademik in raziskovalec na Inštitutu »Jožef Štefan«. Med prvimi člani uprave je bila tudi dr. Petra Svovljšak (Ustni vir 1, Spletni vir 1).

² Walther Schaumann je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ustanovil društvo Dolomitenfreunde, ki je začelo urejati gorske poti, ki so bile med letoma 1915 in 1917 uporabljane ob frontni liniji med Avstro-Ogrsko in Italijo na območju Dolomitov in Karnijskih Alp. Skoval je pojem Friedenswege/Le vie della Pace, s katerim so poimenovali poti, ki jih je urejalo društvo. Geslo poti je bilo in ostaja »Poti, ki so nekoč delile frontne črte, naj nas danes povezujejo!« (Spletni vir 2). Uporaba imena Friedenswege/Le vie della Pace za

Kobarid 1917. Pripoved o bitki Alessandra Barbera v sklopu projekta BeWoP. Kobarid, 27. 9. 2025 (foto: Pierluigi Bumbaca, hrani: EZTS GO).

dni poti in prvič povezali lokalne poti od Posočja in Sabotina do slovenskega dela Krasa. Kot projektni partner je Fundacija sodelovala tudi v projektu Na krilih zgodovine (ALISTO) med letoma 2011 in 2015, financiranem iz programa Interreg IIIA Italija-Slovenija, v sklopu katerega je nastala razstava o letalstvu na soški fronti. Manjše vsote je pridobila od Ministrstva za kulturo, in sicer za aktivnosti, kot sta bili postavitvi razstav 1915 – *Ženske v zaledju soške fronte* in 1916 – *(Pre) hrana. Ženske v zaledju soške fronte*, od Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu pa sredstva za sodelovanje z zamejci v Italiji (Videmski pokrajini) (Neobjavljen vir 1).

Popise padlih italijanskih in avstro-ogrskih vojakov je začela nadgrajevati s podatki za območje Goriške in Krasa ter hkrati pričela s popisom slovenskih vojakov, padlih v pr-

vi svetovni vojni. V tem obdobju je bil dokončan Informacijski center Pot miru v Kobariidu, na Kolovratu pa je bil razširjen čezmejni muzej na prostem. Vzporedno je potekal projekt Carso 2014+, v okviru katerega so urejali, konservirali in obnavljali lokacije na (pretežno italijanskem) Krasu. Fundacija pri projektu ni sodelovala kot projektni partner, vendar ga je spremljala in svetovala projektnemu konzorciju (Ustni vir 1).

Ključni projekt tega obdobja je bil projekt Pot miru – Via di pace, Zgodovinske poti prve svetovne vojne od Alp do Jadrana, ki je potekal od oktobra 2012 do aprila 2015. Financiran je bil iz programa čezmejnega sodelovanja Interreg Italija-Slovenija za obdobje 2007–2013, vodila pa ga je Pokrajina Gorica (Italija). V okviru projekta so bile predhodno urejene lokalne in občinske poti, pobu-

de, nadgrajene v regionalno zgodbo, v sodelovanju z italijanskimi partnerji pa je bila prvič vzpostavljena čezmejna Pot miru od Alp do Jadrana – Sentiero della pace dalle Alpi all'Adriatico (dalje Pot miru – Sentiero della pace). Dvojezično pot so odprli 21. marca 2015 na Trgu Evrope (Piazza Transalpina) v Novi Gorici in Gorici, pod pokroviteljstvom tedanjih predsednikov držav Boruta Pahorja in Sergia Mattarelle. Pod enotno blagovno znamko se je povežalo čezmejno območje soške fronte, ki se je oblikovalo v enoten zgodovinsko-turistični proizvod po zgledu iz Posočja.

Leta 2012 je Republika Slovenija ustanovila Nacionalni odbor za obeleževanje stoletnic prve svetovne vojne (dalje Nacionalni odbor). Med temeljne naloge odbora je sodilo zagotavljanje usklajenega delovanja kulturnih, izobraževalnih in znanstvenih ustanov ter društev in organiziranje in/ali pomoč pri organizaciji prireditev in dejavnosti, povezanih z zaznamovanjem stote obletnice dogodkov iz prve svetovne vojne. Člana odbora sta bila tudi Zdravko Likar, predsednik uprave Ustanove »Fundacija Poti miru v Posočju«, in dr. Petra Svolfjšak, predstojnica Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU. Nacionalni odbor je povežal slovenske ustanove, ki so se sistematično ukvarjale z obdobjem prve svetovne vojne, in med svoje temeljne naloge uvrstil tudi »zagotavljanje usklajenega delovanja kulturnih, izobraževalnih in znanstvenih ustanov ter društev na regionalni in lokalni ravni« ter »vzpostavlanje stikov z okoljem Nacionalnega odbora v Republiki Sloveniji in tujini« (Spletni vir 1).

Obdobje priprav na stoletnice in samo obdobje stoletnic sta bili plodni za nacionalno ter mednarodno povezovanje, v tem okviru pa se je oblikoval tudi predlog, da se Pot miru od Alp do Jadrana predlaga za vpis na Unescov seznam svetovne dediščine. Nacionalni odbor je na 5. seji 7. oktobra 2015 podprl vpis »Pot miru od Alp do Jadrana –

dediščina prve svetovne vojne« na mednarodne sezname evropske in svetovne dediščine (Spletni vir 2). Vlada Republike Slovenije je na 67. redni seji 16. decembra 2015 s sklepom podprla predlog Nacionalnega odbora in za koordinatorja aktivnosti v zvezi s predlaganim vpisom določila Fundacijo. V vodilni skupini za pripravo vloge so sodelovali predstavniki Fundacije, ZRC SAZU, Zavoda za varstvo kulturne dediščine, Ministrstva za obrambo ter zunanji strokovni sodelavec mag. Dušan Kramberger, vodja vodilne skupine pa je bila dr. Petra Svolfjšak. Na 71. redni seji 21. januarja 2016 se je Vlada Republike Slovenije seznanila s potekom projekta in dala soglasje k predaji kandidature transnacionalne serijske nominacije »Pot miru od Alp do Jadrana – dediščina prve svetovne vojne« (The Walk of Peace from the Alps to the Adriatic – Heritage of the First World War) na Unescov poskusni seznam. Unescov Center za svetovno dediščino v Parizu je predlog vpisal na Poskusni seznam 29. januarja 2016, kar je omogočilo nadaljnjo pripravo obsežnega tehničnega dela poskusnega dosjeja (Spletni vir 3; glej tudi Ledinek Lozej in Pisk 2021; Ledinek Lozej in Pisk 2025; Pisk in Ledinek Lozej 2023).³

³ Po vpisu na Unescov poskusni seznam so se člani vodilne skupine udeleževali vsakoletnih zasedanj Odbora za svetovno dediščino. Trije člani vodilne skupine so se med 24. in 26. oktobrom 2016 v Parizu udeležili nadaljevanja 40. zasedanja Odbora. Ob tej priložnosti so se med drugim sestali z generalom Sergeem Barcellinijem, predsednikom organizacije Le Souvenir Français, ki je bil vključen v belgijsko-francosko kandidaturo Sites funéraires et mémoriels de la Première Guerre mondiale (Front Ouest). Barcellini jim je predstavil oblikovanje in vsebino njihove kandidature ter potrdil, da sta Belgija in Francija istega leta Centru za svetovno dediščino predali poskusni dosje serijske čezmejne nominacije in da sta nameravali januarja 2017 oddati končni dosje. Zaradi znanih Unescovih zadržkov glede vpisovanja dediščine, povezane z vojnimi dogodki 20. stoletja, je njihova kandidatura vključevala zgolj po štirih merilih izbrana pokopališča in spominska obeležja padlim v prvi svetovni vojni v Belgiji in Franciji, brez frontnih in drugih vojaško-operativnih ostalin. V primeru uspešnega vpisa

Obdobje po stoletnicah in začetki sodelovanja ZRC SAZU v metaprojektu Pot miru/ Walk of Peace

Povezovanje v nacionalnem in mednarodnem prostoru ter delo v času stoletnic sta obrodili sadove za naslednje petletno obdobje. Prvo skupno projektno sodelovanje med ZRC SAZU in Fundacijo se je začelo s projektom NETWORLD leta 2017. ZRC SAZU je vstopil v konzorcij devetih partnerjev iz Slovenije, Avstrije, Bolgarije, Bosne in Hercegovine, Češke, Hrvaške in Romunije kot pridružen raziskovalni partner poleg drugih dveh pridruženih partnerjev iz Nemčije in Italije. Pri projektu je bil aktivno vpleten, saj je dr. Petra Svolišak za projekt pripravila referat na Univerzi v Kremstu in sodelovala pri pripravi vprašalnikov o popisu in identifikaciji dediščine ter pri pripravi načrta upravljanja in strategije za ohranjanje dediščine prve svetovne vojne. Slednja dokumenta sta bila nadgrajena za potrebe mednarodnih nominacij (Ustni vir 1 in 2).

S projektom NETWORLD je v krog organizacij, ki razvijajo idejo Poti miru, prvič vstopil tudi Posoški razvojni center. Kot razvojna agencija je prevzel vlogo vodilnega partnerja na projektu, medtem ko je bila Fundacija na projektu v vlogi idejnega vodje. Projekt NETWORLD, financiran iz programa Interreg Danube, je predstavljal nov korak v razvoju ideje, saj je začela bilateralno prepoznavna ideja pridobivati mednarodni zagon. Poleg temeljitega popisa dediščine prve svetovne vojne na območju devetih partnerskih držav je pomemben uspeh projekta NETWORLD predstavljal podpis zaveze *Zgradimo Evropsko Pot miru* (Spletni vir 4), ki so jo ob zaključku projekta v Bovcu leta 2019 podpisali predstavniki štirinajstih organizacij iz devetih držav.

je bila nominacija odprta za kasnejše priključitve drugih območij, k čemur je bila načeloma povabljena tudi Slovenija (Spletni vir 2).

Med majem 2018 in aprilom 2020 je potekal projekt CON-FRONT, financiran iz programa Ustvarjalna Evropa. V njem so sodelovali kulturni centri iz Francije, Belgije in Severne Makedonije ter Fundacija kot dediščinska institucija. Cilj projekta je bil ustvariti glasbeno-vizualno in multimedijsko predstavo, ki so jo oblikovali mladi umetniki iz štirih sodelujočih držav na temo zgodbe beguncev iz prve svetovne vojne in takratnih beguncev Bližnjega vzhoda. Mladi umetniki so v sodelovanju s filmsko producentko Chiaro Caterino ustvarili dokumentarni film o beguncih iz prve svetovne vojne in sodobnih sirskih beguncih. Predstava in film sta gostovala v vseh vključenih državah partnerstva ter v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici (Ustni vir 1).

Med letoma 2019 in 2020 je Fundacija sodelovala tudi pri projektu Pot miru – dediščina prve svetovne vojne, v sklopu projekta sodelovanja petih lokalnih akcijskih skupin LAS. S strateškim projektom WALKofPEACE, ki ga je vodil Posoški razvojni center in v katerem sta kot partnerja sodelovala tudi Fundacija in ZRC SAZU, se je ozko čezmejno območje Poti miru – Sentiero della pace med Slovenijo in Furlanijo - Julijsko krajino razširilo tudi na deželo Benečijo (Regione Veneto). Na projektu, ki je potekal med novembrom 2018 in junijem 2022, se je začela uveljavljati blagovna znamka z enotnim mednarodnim imenom Walk of Peace. Projekt je začel preraščati čezmejno idejo Poti miru – Sentiero di Pace in je na zemljevid vključil tudi nekaj interesnih točk iz območja dežele Benečije in zaledja soške fronte v Furlaniji - Julijski krajini ter osrednji Sloveniji (glej Pisk in Ledinek Lozej 2021). Projekt je bil leta 2020, ob trideseti obletnici programov Interreg, med stopetdesetimi prijavljenimi izbran za najboljši projekt programa Interreg. Omenjati se je začela tudi Evropska Pot miru (Spletni vir 5). Uspeh projekta je pripomogel k uspešni prijavi kapitalizacijskega projekta WAL-

KofPEACE+, ki je financiran iz sredstev Interreg Italija-Slovenija in se zaključuje februarja 2026, vodi pa ga Agencija za turizem Dežele Furlanije - Julijske krajine (dalje PromoTurismoFVG).

Vpetost ZRC SAZU v metaprojekt Pot Miru/ Walk of Peace v letu 2025

V finančnem obdobju Evropske unije 2021–2027 sta bila odobrena še bilateralni projekt Beyond Walk of Peace/Onkraj Poti miru: od čezmejnih zgodovinskih raziskav in kulturne dediščine do evropske poti in zgodb (BeWoP),⁴ ter mednarodni projekt Večdimenzionalni in večteritorialni model upravljanja za aktivacijo dediščine prve svetovne vojne in spodbujanje trajnostnega socialno-ekonomskega razvoja obrobni območij Srednje Evrope (GOV4PeaCE).⁵

Projekta potekata vzporedno od aprila oziroma maja 2024 in se vsebinsko dopolnjujeta. BeWoP je aplikativen projekt, ki se posveča razvoju celostne trajnostne kulturno-turistične ponudbe na programskem območju Slovenije in Italije. Z razvojem turističnih proizvodov, povezanih s prvo svetovno vojno, krepi trajnostni in ozaveščeni kulturni turizem, tudi kot podporo Evropski prestolnici kulture GO! 2025 (dalje GO! 2025), ki se je med izvajanjem projekta že zaključila. Projekt GOV4PeaCE po drugi strani odgovarja na izzive upravljanja z dediščino prve svetovne vojne na širšem centralno-evropskem prostoru. Projekt vodi Posoški razvojni center, njegov idejni vodja je Fundacija, raziskovalni partner pa ZRC SAZU. Italijanski partnerji so PromoTurismoFVG, GAL Eastern Ve-

nice in Italian War History Museum. Poljska partnerja sta Gorlice City in Association of the Carpathian Euroregion, slovaški partner je Poloniny National Park, madžarski pa Town of Mórahalom. Posebnost partnerstva je vključenost partnerja In Flanders Fields Museum iz Belgije, ki sicer ne spada v upravičeno območje programa, vendar so njihove izkušnje in znanje pomembno prispevali k projektu, zato je bila njegova vključitev odobrena. V projekt je vključenih tudi devetnajst priključenih partnerjev, katerih del je poleg zgoraj omenjenih držav še iz Francije, Nemčije, Avstrije, Romunije in Ukrajine. Ob tako pestrem partnerstvu se projekt srečuje ne le z razlikami na nacionalni, regionalni in lokalni ravni upravljanja, temveč občasno tudi z različnimi vrednotami in pristopi pri predstavljanju te dediščine.

Bilateralni projekt BeWoP vodi Fundacija, v konzorciju pa poleg ZRC SAZU sodelujejo še EZTS GO, PromoTurismoFVG, Občina Miren - Kostanjevica in Associazione Culturale èStoria (dalje èStoria). Eden večjih dosežkov projekta BeWoP v preteklem letu je bila razširitev mednarodno priznanega zgodovinskega festivala èStoria, ki vsakoletno poteka v Gorici, tudi v Novo Gorico. Enaindvajseta izvedba z naslovom *Città* (v sl. lahko pomeni mesto, mesti ali mesta) se je v letu 2025 odvila med 29. majem in 1. junijem. Sedem panelov, ki so se prelili na slovensko stran, so gostili v Knjigarni kavarni Maks in Interpretacijskem centru EPIC. Pomemben prispevek projekta BeWoP je bila tudi zagotovitev simultane tolmačenja v slovenski in angleški jezik oziroma v italijanski jezik pri panelih, ki so potekali v slovenskem jeziku.

ZRC SAZU je v sklopu projekta BeWoP sodeloval pri nadgradnji dobro obiskanih zgodovinsko-turističnih izletov z imenom èStoriaBus, ki so navadno potekali samo med festivalom èStoria in so bili namenjeni italijansko govorečim skupinam. Projekt BeWoP je omogočil razvoj tega turističnega

⁴ Program Interreg VI-A Italija-Slovenija 2021–2027, Razpis za standardne projekte št. 02/2023, Prednostna os 4 – Specifični cilj SC 4.6: Krepitev vloge kulture in trajnostnega turizma pri gospodarskem razvoju, socialni vključenosti in socialnih inovacijah.

⁵ Program Interreg Srednja Evropa za obdobje 2021–2027, Prednostna naloga programa: Boljše upravljanje sodelovanja, Specifični cilj: SO4.1: Krepitev upravljanja za celostni teritorialni razvoj v srednji Evropi.

proizvoda v dvojezične izlete, pod vodstvom slovenskega in italijanskega strokovnjaka, ki sta bila simultano tolmačena. Obiskovalci so se na izletih sočasno soočali z (vsaj) dvema pogledoma na isti prostor in zgodovinske dogodke. V letu 2025 so bili med marcem in novembrom organizirani izleti z naslovom Kobariški okoliški kraji, Poteh odpornišтва, Goriška brda med Italijo in Slovenijo ter Odkrivanje Soče. Tovrstni čezmejni izleti izboljšujejo poznavanje dogodkov, ki so pretresli to ozemlje, hkrati pa omogočajo spoznavanje »drugega« ter vzpostavljajo priložnosti za medsebojno razumevanje, drugačna gledišča in priložnosti za dialog. Izleti se bodo nadaljevali tudi v letu 2026.

Za krepitev čezmejne strategije promocije turizma je v preteklem letu potekalo več koncertov v soorganizaciji konzorcijskih partnerjev. Po skupnem konsenzu se je prvi večji dogodek odvijal v baziliki na Sveti gori z zborovskim koncertom mednarodno prepoznane vokalne skupine Voces8. Skupina, ki je nastopila na najprestižnejših svetovnih odrih, je napolnila tudi baziliko Kraljice Svetogorske. V sklopu dogodka je bil organiziran avtobusni prevoz iz Gorice in Nove Gorice, kar je omogočilo brezplačno udeležbo na koncertu tudi udeležencem brez lastnega prevoza. Fundacija je dogodek nadgradila z organiziranim vodenim ogledom predora iz prve svetovne vojne pod Sveto goro, ki ga je vodil predstavnik Društva soška fronta 1915–1917, in glasbeni dogodek zaokrožila z zgodovinsko noto.

Poleti se je na krajih, ki jih je zaznamovala prva svetovna vojna, v sklopu projekta BeWoP zvrstilo še pet koncertov. Poleg koncerta Voces8 je ZRC SAZU tesneje sodeloval pri organizaciji še dveh koncertov, izvedenih na sugestivnem prizorišču v ruševinah cerkvice sv. Valentina na Sabotinu.

Pri prvem koncertu Umetnost proti puški, Pesmi o vojni, delu in ljubezni, so sodelo-

vali Zveza MinK Tolmin, EZTS GO, Fundacija, PromoTurismoFVG in ZRC SAZU, posebno vlogo pa je imela tudi krajevna skupnost Šmaver. Dogodek je bil umeščen v kontekst programa GO! 2025, kot je opredeljen v prijavi knjigi. Posvetil se je vprašanju vloge žensk v vojni (in zunaj nje) in se skozi pesem razprostrl čez daljše obdobje, ki so ga zaznamovale vojne 20. stoletja. Koncert je podprla svetlobna kulisa, umetniška instalacija, ki je ob mraku, glasbi in besedilih pričarala posebej emotivno vzdušje in občutek skupnega sedenja ob ognjišču. Prepletanje sodobne umetnosti, v tem primeru glasbene in vizualne, in vsebin, ki jih naslavlja ideja Poti miru/Walk of Peace, je eno izmed področij, ki jih je treba naslavljalati za pristop h Kulturnim potem Sveta Evrope. Drugi glasbeni dogodek na Sabotinu je izvedel Luca Ciut z avtorskim piano koncertom z naslovom Allow Yourself, ki ga je ob podpori krajevne skupnosti Šmaver, GO! 2025 in ZRC SAZU organiziral EZTS GO. Čeprav sta se dogodka odvila na višku poletja, so bila sedišča zapolnjena, pritegnila pa sta tudi več rekreativcev, ki so se po vzponu ustavili in koncert spremljali z (druge strani) ruševin. V okviru projekta BeWoP so se poleti realizirali še koncerti Umetnost proti puški, Slovo Javorovo! v Javorci, Umetnost proti puški, Beyond Zero: 1914–1918 v Krompirjevi jami in Zvoki miru v Dolini bersaljerjev. Slednja dva sta bila organizirana v sodelovanju s projektom Zvoki miru/Suoni di pace v organizaciji zavoda Miren Kras oziroma Občine Miren - Kostanjevica in Kulturnega doma Nova Gorica na slovenski strani ter PromoTurismoFVG, Pro Loco di Fogliano Redipuglia in društva Progetto Musica iz Vidma na italijanski strani.

Glavni dogodek BeWoP preteklega leta je bila pripoved o prvi svetovni vojni s poudarkom na 12. soški bitki z naslovom *Kobarid 1917 – Pripoved o bitki*. Osrednji gost je bil italijanski zgodovinar Alessandro Barbero, ki ima v Italiji status »pop-ikone«. Slovenski del

konzorcija je od začetka tvorno in odgovorno pristopil do dogodka, teme in lokacije ter zagotovil enakovreden odnos do obeh jezikov. S projektnimi sredstvi je bilo zagotovljeno simultano prevajanje v slovenski in italijanski jezik, poleg italijanskega govorca je konzorcij uspel pridobiti tudi slovenskega uvodničarja Janka Petrovca. Barberovo pripoved je umestil v slovenske in čezmejne okvire ter poskrbel, da se je že pred dogodkom pogovor z Barberom predvajal na Radiu Koper in bil predstavljen na portalu RTV SLO. Tehten premislek je bil namenjen najprimernejši mikrolokaciji dogodka v Kobaridu. Zaradi pričakovanega velikega števila obiskovalcev, vprašanj dostopnosti ter varnostnih in logističnih vidikov je bila v dogovoru z Občino Kobarid izbrana lokacija v športnem parku. Da bi poenostavili organizacijske postopke za tako velik dogodek, je bil sklenjen dogovor, da bo vlogo uradnega organizatorja prevzela Fundacija. Pri organizaciji je Fundacija tesno sodelovala z èStorio, ki ima znotraj konzorcija s tovrstnimi dogodki največ izkušenj. Fundacija in èStoria sta si porazdelili organizacijsko delo, finančno je dogodek večinsko podprla èStoria s projektnimi sredstvi, financiral pa se je tudi s sredstvi Fundacije, PromoTurismoFVG, GO! 2025 in Občine Kobarid. Izvajalce sta organizatorja izbirala med slovenskimi in italijanskimi ponudniki, ki so izvedli operativno-logistični del. Osemsto brezplačnih kart za sedišča pod šotorom je pošlo v nekaj minutah, ostal pa je velik interes za ogled dogodka. Fundacija je zato začela iskati dodatne prostore. V dogovoru z Občino Kobarid so za dan dogodka zaprli glavni mestni trg in tam organizirali sedišča ter stojišča ob velikem ekranu s prenosom v živo za tiste, ki niso uspeli rezervirati kart za sedišče v šotoru, potekal pa je tudi prenos v živo s simultanim prevajanjem po spletu. Posnetek dogodka

je dostopen na platformi YouTube⁶ s slovenskimi (in italijanskimi) podnapisi. Med celotnim vikendom je potekal spremljevalni program, zgodovinska vodstva, vodeni ogledi Kobariškega muzeja, Italijanske kostnice in Muzeja na prostem Kolovrat v več jezikih, na dan dogodka pa tudi tržnica dobrot z domačo hrano in pijačo, ki ga je organizirala Fundacija. Na dan dogodka so poleg Fundacije in èStorie operativno sodelovali tudi ZRC SAZU, EZTS GO in PromoTurismoFVG. Dogodek je bil zasnovan in izveden kot čezmejni dogodek, saj so slovenski in italijanski partnerji pri njem sodelovali tako idejno kot organizacijsko, finančno in operativno. Bil je tudi eden bolj odmevnih dogodkov v sklopu programa GO! 2025.

Novembra je v sklopu projekta izšla knjiga *Dolga pot do miru*. Izvorna ideja je bila pripraviti neklasičen vodnik po Poti miru/Walk of Peace v slovensko-italijanskem in žensko-moškem soavtorstvu. Konzorcij je k sodelovanju povabil slovenskega novinarja in (proti)vojnege poročevalca Boštjana Videmška ter italijansko novinarko in dolgohodko Abho Valentino Lo Surdo. Prvotna zamisel, da bi avtorja pisala knjigo skupaj, se ni izšla, tako da je knjiga napisana v dveh delih, ki nizata razmisleke o vojni, miru, preteklosti in sedanjosti. V slovenskem delu avtor prepleta razmišljanja o »vojni, ki bo končala vse vojne«, Galiciji in Ukrajini, Srebrenici, Gazi ter Auschwitzu. Italijanski del gradi sliko skozi pripovedi petnajstih sogovornikov iz območja soške fronte. Knjiga se tako na nevodniški način sooča z razmisleki o preteklosti in sedanjosti ter indirektno predstavi idejo Poti miru/Walk of Peace. V slovenskem jeziku jo je izdala založba UMco s soizdajatelji Fundacija, ZRC SAZU in Občino Miren - Kostanjevica. Strokovni pregled je opravila dr. Petra Svoltjšak, ki je bila tudi ena izmed petnajstih

⁶ Dostop do posnetka: https://www.youtube.com/watch?v=ogWRaefU_oo.

sogovornic in sogovornikov italijanske avtorice. Spomladi 2026 je predviden izid italijanskega prevoda, namen pa je knjigo prevesti tudi v druge evropske jezike.

Eden izmed pričakovanih rezultatov projekta BeWoP je spodbujanje vključevanja čezmejne poti Walk of Peace med Kulturne poti pri Svetu Evrope. Za uspešno prijavo je potrebna mreža vsaj treh organizacij iz najmanj treh različnih evropskih držav. Kulturna pot mora jasno odražati vrednote Sveta Evrope in pokrivati pet področij delovanja. To so Sodelovanje na področju raziskav in razvoja, Krepitev spomina, zgodovine in evropske dediščine, Kulturne in izobraževalne izmenjave mladih Evropejcev ter Sodobna kulturna in umetniška praksa v okviru kulturnega turizma in trajnostnega kulturnega razvoja. Delovanje na slednjem področju, ki posega tudi na področje Krepitve spomina ter Sodobnih kulturnih in umetniških praks, je bilo podrobno opisano zgoraj, projekt BeWoP pa deluje tudi na področju sodelovanja pri raziskovanju in razvoju ideje Poti miru/Walk of Peace. V sodelovanju s projektnimi partnerji BeWoP je ZRC SAZU v preteklem letu urejal digitalni arhiv oziroma bazo slovenskih in italijanskih publikacij, projektov, dogodkov, slikovnega in drugega gradiva, ki se veže na območje Poti miru/Walk of Peace (o njem več v prispevku P. Svolfšak). Sodeloval je pri pripravi Akcijskega načrta BeWoP, ki opredeljuje ukrepe za okrepitev upravljanja Poti miru/Walk of Peace in predstavlja prvi korak k pripravi skupne strategije za promocijo kandidature ter pridobitev certifikata Kulturnih poti Sveta Evrope. V sklopu projekta GOV4PeaCE se pripravljata transnacionalni akcijski načrt in dogovor, ki ga bodo ob koncu projekta podpisali partnerji, pripravljene sodelovati pri kandidaturah na mednarodne sezname. Ker so za mednarodne nominacije potrebni stabilni upravljalni mehanizmi, se pripravljata tudi formalen

dogovor o sodelovanju med Fundacijo, ZRC SAZU in Kobariškimi muzejem.

Medtem ko projekt BeWoP premošča ovire na aplikativni ravni, projekt GOV4PeaCE raziskuje model upravljanja za lažje usklajevanje delovanja v prihodnje. Iz preteklih izkušenj se partnerji zavedajo nacionalnih in regionalnih upravljaljskih razlik med državami in deželami ter preprek, ki jih te razlike predstavljajo za sodelovanje. Fundacija in PromoTurismoFVG že desetletje dobro sodelujeta pri upravljanju čezmejne poti Walk of Peace ter oblikujeta eno zrelejših upravljaljskih struktur, ki predstavlja primer dobre prakse čezmejnega in medinstitucionalnega skupnega upravljanja. Interes za pristop k Walk of Peace postaja vse izrazitejši tudi v drugih italijanskih regijah in drugih državah. Prav zato je testiranje upravljanja in pilotiranje upravljaljskega modela, ki bi lahko olajšal delovanje in sodelovanje institucij, ki se ukvarjajo z dediščino prve svetovne vojne, osrednji vsebinski poudarek projekta GOV4PeaCE. Projekt je trenutno v fazi pilotiranja, ki poteka na treh pilotnih območjih: v slovensko-italijanskem čezmejnem prostoru, v poljsko-slovaškem čezmejnem prostoru in na Madžarskem. Del pilotiranja v slovenskem prostoru predstavlja tudi priprava predloga koncepta upravljanja za novo institucijo, namenjeno dediščini prve svetovne vojne.

V preteklem letu je ZRC SAZU skupaj z drugimi ključnimi slovenskimi deležniki sodeloval pri razvoju upravljaljskega modela, njegovem pilotiranju in testiranju ter pri primerjalni analizi trenutnega stanja poti Walk of Peace glede na model upravljanja. Gostil je skupino strokovnjakov iz tujine, ki so jih ob spremstvu slovenskih deležnikov vodili po terenu ter jim predstavili Poti miru in dediščino prve svetovne vojne. Skupina je proaktivno sodelovala pri ogledih in partnerjem projekta ter deležnikom svetovala preko primerov iz prakse. Skupaj s skupino strokov-

njakov je ZRC SAZU na pilotnem območju izvedel delavnico z deležniki (občinami, muzeji, razvojnimi agencijami, društvi, zavodi za turizem, srednjimi in osnovnimi šolami), v kateri so preverjali upravljalvsko situacijo v Sloveniji in jo primerjali z razvitim upravljalvskim modelom. Predloge za prilagoditev modela na lokalne razmere je prevzela skupina, ki je spremljala razvoj celotnega modela, sodelovala pri testiranjih in konzorciju ter snovalcem upravljalvskega modela posredovala svoja opažanja. Na partnerskem sestanku v Roveretu (Italija) so bili predstavljeni upravljalvski model in prvi rezultati pilotnih testiranj. Sestanek je bil pomemben tudi zaradi srečanja z dr. Cecilio Badano, vodjo komunikacij Kulturne poti Liberation Route, ki je predstavila kulturno pot in delovanje njihove institucije, ter z dr. Franckom Viltartom, direktorjem organizacije Mission Patrimoine de la Première Guerre mondiale (Francija). Slednji je kot direktor organizacije, odgovorne za doslej edino dediščino prve svetovne vojne, ki je bila skupno z Belgijo vpisana na Unescov seznam, izrazil pisno željo po povezovanju in skupni prijavi na Kulturne poti Sveta Evrope (Neobjavljen vir 3).

V oktobru se je ZRC SAZU udeležil konference Walk of Peace: Walk Towards the Future v Gorici, ki jo je v sklopu projektov Walk of Peace+ in GOV4PeaCE organiziral PromoturismoFVG. Osrednji del programa je bila predstavitev Pisma o nameri, ki ga je PromoturismoFVG pripravil v okviru projekta Walk of Peace+. Predstavitev je bila namenjena predvsem predstavnikom italijanskih občin, ki so bili povabljeni k zavezi za podporo Walk of Peace po zgledu dobre prakse iz Slovenije. V popoldanskem delu dogodka je potekalo srečanje projektnih partnerjev GOV4PeaCE iz čezmejnega pilotnega območja Slovenija–Italija, kjer je pogovor tekkel o medregionalnem in čezmejnim sodelovanju, izmenjavi upravljalvskih pristopov ter uskladitvi skupnih pristopov k blagovni

znamki. Zanimanje za priključitev k Walk of Peace so izkazale institucije in organizacije iz Lombardije, Trentina ter dežele Benečije. Predlagani so bili tudi trije novi čezmejni dogovori, in sicer dogovor o medinstitucionalnem izobraževanju, dogovor o medsebojni izposoji muzealij in dogovor o sodelovanju pri skupnih komunikacijskih aktivnostih.

Leto 2025 je za celoten obmejni prostor pomembno tudi zaradi GO! 2025, katerega uradni program je vključeval Pot miru/Walk of Peace. Ob koncu leta je zaživela spletna baza padlih vojakov (Spletni vir 6), ki je dostopna na spletni strani Walk of Peace. V spletni bazi je predstavljeno dolgoletno raziskovalno delo Tolminskega muzeja, Lovra Galiča, ZRC SAZU ter Fundacije o vojaških pokopališčih in tam pokopanih vojaki. V zaključni fazi je prva različica BeWoP digitalnega arhiva vseh dosedanjih dogodkov, projektov, literature in vizualnega materiala, ki se vežejo na območje in delo Poti miru/Walk of Peace. V letu 2026 naj bi se oba projekta Walk of Peace, pri katerih sodeluje ZRC SAZU, zaključila, vendar je za projekt BeWoP predvideno podaljšanje v leto 2027. Dosedanje delo bo v zaključnem letu strnjeno v dokumente, platforme, dogodke, festivale, investicije in orodja, ki bodo omogočali lažje nadaljnje sodelovanje.

Pregled sodelovanja ZRC SAZU v razvoju Poti miru/Walk of Peace kaže na to, da se je ta v zadnjih letih oblikovala kot kompleksen čezmejni in mednarodni dediščinski metaprojekt, ki povezuje raziskovanje, upravljanje, kulturno produkcijo in trajnostni razvoj. Vloga ZRC SAZU se v tem okviru kaže predvsem v prenosu zgodovinskih raziskav v aplikativne projekte, v podpori razvoju upravljalvskih modelov ter v vključevanju znanstvenih spoznanj v širše evropske dediščinske in institucionalne procese. Za ZRC SAZU so tovrstni projekti pomembni tudi z vidika aplikativnosti raziskovalnega dela, njegovega prenosa v kulturno-turistične in izobraževal-

ne prakse ter večje prepoznavnosti raziskovalnega dela zunaj akademskega okolja. Mednarodna vpetost projektov omogoča povezovanje z različnimi institucionalnimi in raziskovalnimi okolji ter odpira možnosti za nadaljnje sodelovanje na sorodnih področjih dediščine, upravljanja in kulturnih politik.

VIRI IN LITERATURA:

Literatura

Bizjak, S.; Četrtič, L.; Klavora, M.; Klarić, A. A.; Kozar, V.: Povezovanje dediščine, kulture in trajnostnega turizma. V: *Sočasnik: publikacija Posoškega razvojnega centra*, letn. 25, št. 5, 2024, 6–7.

Klavora, M.: Pot miru od Alp do Jadrana in dediščina Soške fronte. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, letn. 56, št. 3–4, 2016, 134–136.

Koncut, E. 2020: Ideja Pot miru/Walk of Peace izbrana za najboljši evropski projekt leta: dediščina 1. svetovne vojne na Sabotinu. V: *Briški časnik*, letn. 24, št. 100, jesen 2020, 84.

Koren, T. 2017: Pot miru od Alp do Jadrana: vodnik po soški fronti. Kobarid: Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju.

Novak, N.: Več kot 500 kilometrov doživetij. V: *Primorske novice*, letn. 75, št. 250, 27. okt. 2021, 5.

Ledinek Lozej, Š.; Pisk, M. 2021: Collections, walks, and cultural landscapes: Slovenian-Italian cross-border heritage initiatives. V: *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje*, letn. 50(1), 2021, 79–105.

Ledinek Lozej, Š.; Pisk, M. 2025: The Walk of Peace: Heritage-Border Complex Between Slovenia and Italy. V: *Border-straddling heritages: containment, contestation and appreciation of shared pasts*, 175–198.

Pot miru od Alp do Jadrana: daljinska pohodniška pot po sledih soške fronte. 2024. Trst, Kobarid: PromoTurismoFVG, Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«.

Pisk, M.; Ledinek Lozej, Š. 2023: Cross-border landscape as heritage?: Insights from Slovenian borderlands. V: *Landscape as heritage: international critical perspectives*, 136–147.

Škrabar, E.: Pot miru bo ponujala še popolnejšo izkušnjo. V: *Primorski dnevnik*, letn. 80, št. 129, 31. 5. 2024, 1, 13.

Testen, P.; Koren, T. 2015: Učilnica na prostem – primer Poti miru. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 55, 2015, 183–198.

Testen Koren, P.; Koren, T. 2017a: The Isonzo front one hundred years later: the case of the walk of peace. V: *Léta do pole okovaná 1914-1918*. Sv. 2, 1915 - novi nepřátelé, nové výzvy, 461–476.

Testen Koren, P.; Koren, T. 2017b: Kobarid – Caporetto; ime kraja, ki je postal sinonim za katastrofalen poraz. V: *Izvestje*, 14, 2017, 33–36.

Neobjavljeni viri:

Neobjavljen vir 1: Digitalni arhiv (projekt BeWoP).

Neobjavljen vir 2: Akcijski načrt (projekt BeWoP).

Neobjavljen vir 3: Franck Viltart, dopis, Pariz, 22. 12. 2025, kot priloga e-pošti, naslovljeni na partnerje metaprojekta Walk of Peace.

Ustni viri:

Ustni vir 1: Maša Klavora (1980), Kobarid.

Ustni vir 2: dr. Petra Svolfjšak (1965), Nova Gorica.

Spletni viri:

Spletni vir 1: Nacionalni odbor za obeleževanje stoletnic prve svetovne vojne, http://www.100letprve.si/pot_miru/o_fundaciji/index.html (dostop 5. 12. 2025).

Spletni vir 2: Dolomitenfreunde (2025), <https://www.dolomitenfreunde.at/home-en>,

https://www.potmiru.si/unesco/Porocilo_2016.pdf (dostop 5. 12. 2025).

Spletni vir 3: <https://www.thewalkofpeace.com/sl/ww1-heritage/unesco-tentative-list/> (dostop 5. 12. 2025).

Spletni vir 4: <https://www.thewalkofpeace.com/sl/vision/> (dostop 5. 12. 2025).

Spletni vir 5: <https://www.thewalkofpeace.com/sl/awards/the-idea-of-the-walk-of-peace%e2%80%95selected-as-the-best-european-project-of-the-year-2020/> (dostop 5. 12. 2025).

Spletni vir 6: Spletna baza padlih vojakov, <https://ww1db.thewalkofpeace.com/> (dostop 29. 12. 2025).